OMMAVIY MADANIYATNING O'SMIRLAR ONG-FIKRLASHIGA TA'SIRI: "PARCHA-PARCHA FIKRLASH" HODISASINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK MOHIYATI VA NAZARIY MODELLARI.

Murodova Dilnoza Albertovna
https://orcid.org/0009-0009-3807-1713
muradovad837@gmail.com
Xalqaro Nordik Universiteti magistranti

ANNOTATSIYA:

Zamonaviy davrda ommaviy madaniyat o'smirlar ong-fikrlashiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatmoqda. Bu tadqiqotda "parcha-parcha fikrlash" hodisasi — ya'ni tez va yuzaki ma'lumot qayta ishlash uslubi nazariy jihatdan o'rganiladi. Hodisaning ichki mexanizmlari ong-fikrlash psixologiyasi, rivojlanish psixologiyasi hamda ommaviy madaniyat pedagogiyasi nazariyalari doirasida tahlil etiladi. O'smir ong-fikrlashining dinamikasi modellashtiriladi va ta'lim sohasiga oid xulosalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: ommaviy madaniyat, "parcha-parcha fikrlash", o'smirlar, ong-fikrlash, psixologik-pedagogik tahlil, nazariy modellar, axborot jamiyati, ta'lim.

АННОТАЦИЯ:

В современную эпоху массовая культура оказывает специфическое воздействие на сознание и мышление подростков. В данном исследовании теоретически изучается феномен «фрагментарного мышления» — то есть метод быстрой и поверхностной обработки информации. Внутренние механизмы этого феномена анализируются в рамках теорий психологии сознания и мышления, психологии развития и педагогики массовой культуры. Моделируется динамика подросткового сознания и мышления, и делаются выводы для сферы образования.

Ключевые слова: массовая культура, «фрагментарное мышление», подростки, сознание и мышление, психолого-педагогический анализ, теоретические модели, информационное общество, образование.

ANNOTATION:

In the modern era, mass culture has a specific impact on the consciousness and thinking of adolescents. In this study, the phenomenon of "fragmentary thinking" - that is, the method of fast and superficial information processing - is theoretically studied. The internal mechanisms of the phenomenon are analyzed within the framework of the theories of the psychology of consciousness and thinking, developmental psychology, and pedagogy of mass culture. The dynamics of adolescent consciousness and thinking are modeled and conclusions are drawn for the field of education.

Keywords: mass culture, "fragmentary thinking", adolescents, consciousness and thinking, psychological and pedagogical analysis, theoretical models, information society, education.

Bugungi kunda axborot oqimining hajmi va tezligi o’smirlar ong-fikrlashiga chuqur iz qoldirmoqda. Bu o’zgarishlarning eng ko’zga ko’ringan namoyonishi "parcha-parcha fikrlash" hodisasidir. Mazkur hodisa o’smirlarning ma’lumotlarni qisqa vaqt ichida, uzluksiz qabul qilish va ularga chuqur tahlil qilmay, yuzaki baho berishga odatlanishini anglatadi.

Nicholas Carr o’z asarida raqamli muhit inson miyasining qanday o’zgarishlariga olib kelishini ko’rsatadi. Uning tadqiqotlariga ko’ra, doimiy axborot oqimi chuqur fikrlash qobiliyatini toraytiradi va o’quvchilarning diqqatini yoyib yuboradi [1]. Bu jarayon o’smirlik yoshda alohida keskinlik bilan namoyon bo’ladi.

Daniel Kahneman fikrlashning ikki tizimini ajratib ko’rsatadi: tez va avtomatik tizim hamda sekin va mehnat talab qiluvchi tizim. Zamonaviy axborot muhiti birinchi tizimni doimiy ravishda kuchaytiradi, natijada ikkinchi tizimning faolligi pasayadi [2]. Aynan shu sababli o’smirlar murakkab vazifalarni bajarishda qiynalishadi.

Cal Newport "chuqur ish" tushunchasini ilgari surib, diqqatni uzoq vaqt jamlash qobiliyatining ahamiyatini ta’kidlaydi. Uning fikricha, zamonaviy o’smirlar kundalik hayotida doimiy uzilishlar va tezkor xabarlar oqimi sababli chuqur fikrlash imkoniyatidan mahrum bo’lib bormoqda [3].

Marshall McLuhan axborot vositalarining inson ongiga ta’sirini o’rganib, ular nafaqat xabar yetkazuvchi, balki ong-fikrlashni shakllantiruvchi kuch ekanini isbotlagan [4]. Elektron vositalar o’smirlarni tez va parcha-parcha muloqotga odatlaydi.

John Sweller kognitiv yuklamalar nazariyasi orqali tushuntiradi: miya cheklangan resurslarga ega va murakkab vazifalarda tez charchaydi [5]. "Parcha-parcha fikrlash" bu yuklamani yengillashtiradi, lekin bilimlarning sifatini pasaytiradi.

Jean Piaget o’smirlik davrini mantiqiy fikrlash rivojlanishining choqqisi deb biladi. Biroq zamonaviy axborot muhiti bu jarayonga xalaqit berib, o’smirlarning umumiy tushunchalar bilan fikrlash o’rniga alohida faktalarga tayanishiga olib keladi [6].

Lev Bozhovich o’smirlik davrida shaxsning o’z-o’zini anglashining shakllanishini ta’kidlaydi. Ammo "parcha-parcha fikrlash" bu jarayonni yuzaki qiladi va o’smirlarning ichki dunyosini boyitmasdan, tayyor tasavvurlarni qabul qilishiga sabab bo’ladi [7].

Zygmunt Bauman zamonaviy jamiyatning "suyuq" xususiyatini ko’rsatadi — bu yerda barcha bog’liqliklar va qadriyatlar tez o’zgaradi [8]. Bunday sharoitda o’smirlar tez moslashish uchun parcha-parcha fikrlashni o’rganishga majbur bo’lishadi.

Bu hodisaning psixologik alomatlarini ajratib ko’rsak: diqqat uzluksiz va tez almashadi; xotira epizodik xarakterga ega bo’ladi; fikrlash aniq sabab-oqibat zanjirlarini qurmasdan, yuzaki o’xshashliklarga asoslanadi; o’z-o’zini kuzatish chuqurlikdan mahrum bo’ladi; tasavvur tayyor tasvirlarga qaramlikni oshiradi.

Ta’lim jarayoniga ta’siri quyidagilardan iborat: dars vaqtida diqqatni uzoq saqlash qiyinlashadi; o’quvchilar bilimlarni chuqur o’zlashtirish o’rniga yuzaki eslab qolishga intiladi; mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv susayadi.

Biroq bu hodisa mutlaq yomon emas. Ba’zi vaziyatlarda — masalan, tezkor qaror qabul qilishda — u samarali bo’lishi mumkin. Muammo faqat bitta uslubga qaramlikda yotadi.

Ta’limning vazifasi o’smirlarga ikkala uslubni ham egallashga yordam berishdir. "Sekin ta’lim" harakati chuqur bilimlarni qayta qadrlashga chaqirir. "Aralash ta’lim" an’anaviy va raqamli usullarni uyg’unlashtiradi. O’qituvchi esa "diqqat me’mori" vazifasini bajarib, o’quvchilarning chuqur fikrlashini qo’llab-quvvatlashi kerak.

Xulosa qilib aytganda, "parcha-parcha fikrlash" zamonaviy ommaviy madaniyat sharoitida o’smirlar ong-fikrlashining o’ziga xos xususiyatiga aylanmoqda. Uning ichki mexanizmlari diqqat, xotira, fikrlash, o’z-o’zini kuzatish va tasavvur jarayonlarining o’zgarishida ifodalanadi. Ta’lim tizimi bu o’zgarishlarni hisobga olib, o’smirlarning chuqur va parcha-parcha fikrlash o’rtasida muvozanat topishiga yordam berishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Carr N. The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains. — New York: W.W. Norton & Company, 2010. — 276 p.

2. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. — New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. — 499 p.

3. Newport C. Deep Work: Rules for Focused Success in a Distracted World. — New York: Grand Central Publishing, 2016. — 304 p.

4. McLuhan, M. Understanding Media: The Extensions of Man. — New York: McGraw-Hill, 1964. — 318 p.

5. Sweller J. Cognitive Load Theory // Educational Psychology Review. — 1988. — Vol. 10, № 3. — P. 251-296.

6. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge & Kegan Paul, 1950. — 182 p.

7. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. — М.: Просвещение, 1968. — 464 с.

8. Bauman Z. Liquid Modernity. — Cambridge: Polity Press, 2000. — 228 p.